

ИВАНА КНЕЖЕВИЋУНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД
iknezevic@bfspsc.bg.ac.rsУДК: 81'276.6:271.1-1
271.2-528:001.4ПРИМЉЕНО: 20.9.2021.
ОДОБРЕНО: 13.10.2021.

УЛОГА ЈЕЗИКА У ОБЛИКОВАЊУ ТЕОЛОШКОГ ИСКАЗА

Сажетак: Постоји изразита потреба за озбиљнијим и обимнијим изучавањем односа језика и религије у оквирима саме лингвистике. Наиме, и први споменици писмености код готово свих народа били су у вези са религијском сфером људског живота и делања. Данас се, посебно у земљама са донедавном владајућом антитеистичком идеологијом, ово интересовање за однос језика и религије поново обнавља, што је и у складу са све израженијом интердисциплинарношћу, која се последњих неколико деценија осећа у савременој лингвистици. Тако у појединим научним центрима оваква истраживања привајају и статус посебне научне дисциплине у оквирима лингвистике — теолингвистике. Због специфичности теологије као науке која се бави питањима религијске сфере, с једне стране, као и због појаве издвајања религијског као посебног функционалног стила (или сакралног функционалног комплекса) са својим особеностима, с друге стране, у датом раду указаћемо на специфичност позицирања стилистике теолошких научних радова. ► *Кључне речи:* теологија, језик сакрума, религијски стил, сакрални функционално-стилски комплекс, теолингвистика.

Утицаји Цркве на језик су многобројни, пре свега кад је кодификација језика у питању. Тако је старословенски језик због потреба Цркве био кодификован и добио своју ортографију и теолошку терминологију, што се десило и са многим другим језицима кад год се указала потреба да се проповеда хришћанство неком непросвећеном народу, чији језик није имао још писма. Даље, дошло је до богаћења већ постојећих језика, тј. оних који имају своје стандардне варијетете. Такав је случај са оним језицима на које се Библија тек преводи, а посебно са онима на које се преводе богослужбене књиге (нпр., јапански). Такође, превођењем оваквих књига шири се потенцијал тих језика, сваког понаособ, и то нарочито семантичко-лексичко-терминолошки потенцијал, будући да се старим речима приписују нова значења, а усвајају се и сасвим нове речи, нови појмови и облици, било да су они библијског порекла, било да се

усвајају из богословског (теолошког) језика, који садржи и многе небиблијске термине. Тако се, рецимо, превођењем православне литературе и стварањем текстова из сфере православне духовности на енглеском језику, на извештан начин, богати и енглески језик.

Када је у питању мењање већ постојећих језика у семантичко-логичком смислу, „новозаветни писци су извршили демитологизацију најважнијих коришћених термина, тј. изразима тадашње културе дали су нов садржај“.¹ „Оно што је у суштини потребно за разумевање, познање, доживљај изражене истине, јесте искуство које су свештеници имали када су усвајали термине или, ако хоћете, ’митове’ (параболе, примере, слике).“ Да би се дошло до истине, потребно је искуство истине — просвећење Духа Светога. „Разумевање [истине] захтева реалну заједницу — однос са истом [...] ако тумач не живи истину коју пројављује библијски језик, онда неће умети да исту ’заодене’ у савремени језик.“² Новозаветни писци су спонтано користили сва расположива средства, начине комуницирања, начине мишљења и живљења свога доба. На тај начин се променило или проширило значење већ постојећих речи. И сам Господ и писци Новог Завета били су свесни да „не постоји аналогија или адекватност између општеприхваћеног значења термина и истине коју су тим терминима желели да искажу“, да нпр. *Царство Божије* није политичко царство, да је *блаженство* нешто што „нема везе са петим или шестим спратом неба“ и сл.³

Црква такође помаже у очувању језика. Неки се језици чувају само у Цркви, као што је случај са црквенословенским. Често се чувају поједини стари облици, одавно ишчезли из свакодневног, говорног језика (нпр. у енглеском језику — облици заменице другог лица једнине *thy, thee, thou* или облик глагола *to have* и *to be* у садашњем времену другог лица једнине: *hast* односно *art*).

Екстралингвистички фактори утичу на избор и специфичности функционисања средстава језика у одређеној сфери општења и многи лингвисти их прихватају као полазиште у подели функционалних стилова, посебно када је реч о сфери друштвене свести, као што су наука, право, политика, уметност, религија.

Поред углавном општеприхваћене поделе функционалних стилова на књижевноуметнички, научни, административни, публицистички и разговорни,⁴ постоје предлози да се као засебан издвоји и религијски стил. Тог мишљења су посебно неки пољски, руски, словачки, украјински и други лингвисти. Све до почетка деведесетих година XX века изванјезички фактори

¹ Стилијан Пападопулос, *Теологија и језик* (Београд: Универзитетски образовни православни богослови, Хиландарски фонд, Задужбина „Николај Велимировић и Јустин Поповић“, 1998), 22.

² Пападопулос, *Теологија и језик*, 23–27.

³ Пападопулос, *Теологија и језик*, 21.

⁴ Бранко Тошовић, *Функционални стилови* (Београд: Београдска књига, 2002), 97.

у вези са узајамним односом језика и религије били су изван сфере научног истраживања, када се међу лингвистима јављају прва интересовања за ову проблематику.

Ј. Мистрик, словачки лингвиста, био је један од првих који се бавио описом религијског стила. У Пољској је 1992. објављен његов чланак под називом „Религијски стил“, у коме наводи главне одлике овог стила, а то су: књишка реторичност (у библијским текстовима, омилици — беседништву и др.); дијалогска форма — дијалогичност (нпр. разговор човека с Богом у молитвама, као и разговор свештеника с Богом и с верујућима); употреба нејезичких средстава.

У слично време пољски лингвиста М. Војтак у свом чланку „О рађању религијског стила у пољском језику“ наводи извесне карактеристике религијског стила, као што су идеоцентризам (на супрот антропоцентризму разговорног стила); психологизам и идеализам у поимању човека (на супрот физикализму и биологизму разговорног стила); симболичка слика света; виђење човека као представника одређене групе; употреба различитих кодова (у оквиру религијског култа они се често појављују напоредо са ванлитерарним знаковима култа и тесно су с њима повезани); присан однос, супротстављено стварности; дијалогичност, јер је он другачијег карактера од разговорног стила; схематичност (постојање чврстих правила обликовања текста и постојање могућности преношења изабраног садржаја); понављање као услов организовања текста; посебна лексика.

М. Макуховска, пољски научник, у раду „Религијски стил“ уочила је чињеницу да се религијски стил не помиње ни у једној од многобројних типологија савременог пољског језика и да би се, на данашњем ступњу развоја, многе савремене лингвистике успротивиле уношењу овакве допуне у типологију. Она, међутим, сама није дала јасну дефиницију религијског стила, није описала његове специфичне особености, нити је повукла јасну границу између „религијског језика“ и „религијског стила“.

Такође пољски лингвиста, Д. Бенковска, у својој монографији *Пољски библијски стил* из 2002. описала је пољски библијски стил користећи термине „религијски језик“ и „религијски стил“, притом не правећи разлику између њих. Појаву библијског стила у пољском језику она је објаснила тиме што је у пољском преводу Библије сачуван старојеврејски и старогрчки — језици са којих је Библија била преведена на пољски језик.

Руски лингвисти су, у слично време када и западнословенски, почели и сами да се баве истраживањем религијског стила руског језика. Тако је 1994. Л. П. Крисин у чланку „О једној празнини у систему функционалних стилова руског језика“ покренуо питање о неопходности да се као самостални стил издвоји и опише стил који се користи у религијској комуникацији. Ову идеју подржали су и И. В. Бугајова, И. М. Голдберг, С. А. Гостејева, М. Н. Кожина, О. А. Кирилова, С. М. Макарова, О. Б. Сиротинина и други руски научници.

Прохватилова издваја неке од екстралингвистичких особености религијског стила: свеукупност видова комуникације који су актуелни у религијској сфери општења — колективна, масовна, лична комуникација, а такође и њен посебан вид — хиперкомуникација; специфичан тип међуодноса „говорник — слушалац“ у религијском општењу; дијалогичност, својствена на први поглед монолошком религијском изразу (у обраћању Богу, Богородици, светима); спајање функције саопштавања и деловања, путем којих се реализује просветитељска и дидактичка намена текстова религијског стила; стилска доминантa, која је у религијским текстовима синтеза елемената два језичка система — црквенословенског језика руске редакције и савременог руског језика.⁵

Дејвид Кристал користи термин „религијски језик“ и као најистакнутије обележје издваја његову хетерогеност, која проистиче из постојања великог броја активности везаних за јавно и приватно богослужење, али и учешће религије у свим аспектима свакодневног живота и мишљења. Он издваја неколико оваквих „варијетета“ религијског језика или подстилова. Они су следећи:

1. литургијске форме, говорне и певане, које изводе појединци и унисоно, као монолог или дијалог; у њих се убрајају инвокације (призивање Бога), молбе, доксологије (благодарења), интерцесије или заступничке молитве (*intercessio*), захвалнице, розарије, литаније, прокимени, химне, псалми и славопоји;
2. проповеди — од формално написане беседе до спонтаних монолога или чак дијалога (кад паства одговара);
3. ритуалне форме у вези са културним и друштвеним обичајима (нпр. крштења, сахране, венчања, исповест, помени, давање завета и заклетви, благосиљање људи, предмета и места итд.);
4. штива из свештених књига на изворном језику или у преводу, са различитим степеном дословности, формалности и модернизације; ови текстови сами садрже разне варијетете, као на пример параболе, псалми, историјске приче, апокалиптички описи, поезија и парадокс;
5. доктринарни ставови изложени у званичним канонским документима, симболима вере, верским прописима, поукама, катехизисима (са овим је у тесној вези и димензија теолошког језика како га тумаче теолози, библисти и религиолози);
6. лични искази о веровању, изражавање идентитета и конверзије (као што је глосолалија), екстатичке молитве, прорицања, оракуле, сведочења и др.⁶

⁵ Александр К. Гадомский, „Стилистический подход к изучению религиозного языка“, *Стил* № 7 (2008): 22–23.

⁶ Дејвид Кристал, *Кембричка енциклопедија језика* (Београд: Нолит, 1996), 385.

Александар Гадомски, украјински лингвиста пољског порекла, бави се одређењем појма и описом религијског стила и његових различитих облика, као и покушајем да се реши проблем места религијског стила у систему функционалних стилова савременог језика, да се анализира терминологија која је као таква важна карактеристика религијског стила, као и да се опишу критеријуми за дефинисање религијског стила. Прихватајући поделу пољске научнице М. Макуховске, која универзум језика дели на религијски (*Sacrum*) и световни (*Profanum*) језик, он предлаже да се у оквиру сваког понаособ изврши даља подела на стилове (а не на „језике“ — термин који Макуховска погрешно употребљава), и то:

1. службено-пословни стил,
2. научни стил,
3. разговорни стил,
4. публицистички стил,
5. стил уметничке (лепе) књижевности; а као посебан додаје и
6. „чисто“ религијски стил.

Он оставља могућност промене и допуне датог списка стилова, и уз то даје кратак опис сваког од функционалних стилова у оквиру религијског и световног језика. О научном стилу Гадомски каже да је то један од функционалних облика књижевног језика, који опслужује сферу светске и религијске науке. Реализује се у специјализованим текстовима различитих жанрова. Наука, како светска тако и теолошка, јесте посебна сфера човекове делатности. Научни текстови, како световни тако и религијски, усмерени су на читаоца-стручњака, из чега проистиче тачност и објективност као основно обележје науке. „Чисто“ религијски стил би био стил који је настао на основама књижевног националног језика и језика конкретне религије. Језичке особености религијског стила које га чине различитим од осталих функционалних стилова (а који су засновани искључиво на савременом националном језику) састоје се у синтези националних и профетичких (пророчких) језика, језика литургије, језика богослужења. Ови последњи су у великој мери архаични. Сам религијски стил захтева даљу поделу, а Гадомски предлаже диференцијацију религијског стила као посебног предмета проучавања. Овај стил треба да буде додатно истражен, а терминологија која би се при том користила може се систематизовати узимајући у обзир следеће карактеристике његовог појављивања: религијска, конфесионална, етничка, језичка припадност, жанровска разноликост (подврсте) и сфера употребе религијских текстова. С обзиром на то да се религијски стил може користити у разним сферама живота, како религијског тако и световног, онда би и он у свом домену свакако подразумевао и сферу науке, тј. научни подстил. Говорећи о жанровима, он каже да се у свакој религији јављају за њу специфични текстови: у хришћанству то

може бити молитва, проповед, посланица, а у другим религијама и одређени за њих специфични жанрови. Сваки од њих има своју сврху, своју специфичну структуру, избор граматичких форми и средстава, због чега говоримо о стилу проповеди, стилу молитве, стилу посланица, и стилу других религијских текстова, жанрова.⁷ С тим у вези се и научни радови из области теологије разликују од научних радова других области науке — не само природних наука већ и друштвених — јер ће у теолошким радовима, у већој или мањој мери, бити присутни елементи религијског стила. Они углавном долазе под утицајем других жанрова религијског стила (нпр. проповеди — који се огледа у присном тону којим се аутор обраћа читаоцу; богослужбени текстови — употреба инверзије и др.).

На нашем говорном подручју Ружица Бајић, рецимо, користи термин *језик Цркве*, и дели га на два — како их још назива — варијетета:

богослужбени (литургијски) и
богословски (теолошки) језик.

Овим се свакако не исцрпљује подела језика Цркве. Богослужбени (литургијски) језик јесте језик који се најчешће — али не искључиво — користи у храму, на свим врстама богослужења, док се богословски (теолошки) језик користи приликом исказивања и објашњавања различитих питања теологије, а материјализује се најчешће у храмовима (нпр. на проповедима), богословским школама и на факултетима, у научним теолошким часописима и на скуповима, предавањима и сл. Богослужбени језик је у извесном смислу и теолошки језик, будући да у богослужењима налазимо многа објашњења за теолошке поставке. Слично Гадомском, и она каже да сваки функционални стил има свој пандан у сакралној сфери, у којој се по нечему другачије реализује. Тако би поменути богословски (теолошки) језик одговарао научном функционалном стилу, док би богослужбени (литургијски) одговарао књижевном.⁸

Овде бисмо, међутим, додали да нисмо сасвим сагласни са схватањем А. Гадомског и Р. Бајић о подели *језика* на религијски (односно, црквени) и световни, јер језик је један, целовит. Језик је један скуп различитих средстава са различитих нивоа (лексику, морфологију, синтаксе). То је средство којим се човек служи да би успоставио комуникацију задовољавајући различите потребе. Сходно разним „доменима“ употребе (ситуација, узраст, област интересовања, професија, медији и др.) језик се мења, прилагођава, самостално изграђује, или позајмљује нова средства, модификује постојећа средства, и сл. Сва та средства језика, међутим, припадају том језику, његово су „власништво“. Стога не бисмо могли говорити о подели једног језика (или универзума

⁷ Гадомский, „Стилистический подход к изучению религиозного языка“, 21–35.

⁸ Ружица Бајић, *Богослужбени језик у Српској православној цркви* (Београд: Манастир Бањска: Институт за српски језик САНУ, 2007), 32.

језика, како каже Гаџомски) на *разне језике*, већ бисмо радије могли дискутовати о различитим *стиловима*, *функционалним стиловима*, *функционално-стилским комплексима*, *варијететима*, *варијацијама* и сл. једног језика. Језик је виши, надређени елемент у односу на остале, потенцијалне елементе (о чијим се дефиницијама и особинама може накнадно дискутовати и које се могу доводити у питање). Тако, термин *језик* као део система једног језика (нпр. језик Цркве, језик права, језик науке, језик књижевности и сл.) треба само условно употребљавати, подразумевајући под њим дати функционално-стилски комплекс, односно функционални стил, регистар и др.

Наводећи функције језика Цркве, Р. Бајић пре свега наводи функције богослужбеног (литургијског) језика. Али међу њима наводи и функцију индикацијског означавања Истине, која је својствена и богослужбеном (литургијском) и богословском (теолошком) језику, а у извесној мери више овом другом, будући да су у теолошком језику експлицитнији и присутнији искази у вези са верским догматима и вером уопште, тј. истином. Међу осталим функцијама богослужбеног језика, а које су својствене и теолошком језику, убрајају се и функција бележења чињеница и, њој веома слична, функција подсећања, која у себи садржи и ову прву функцију, али је и шира од ње. Реч је, наиме, о томе да нас језик Цркве (дакле, и литургијски и теолошки) најпре подсећа на догађаје из Јеванђеља, на животе ранијих хришћана, светих и сл.⁹

В. Л. Најер у систему функционалних стилова енглеског језика издваја религиозни¹⁰ функционални стил. Он каже да је и религиозни стил енглеског језика једна врста енглеског књижевног језика која се користи у специфичној области комуникације и која има јасну (функционалну) усмереност на продирање или испољавање религиозне свести посредством интензивног емоционалног деловања или изражавања воље, а одликује се одређеним системом језичких средстава.¹¹

Међу руским лингвистима који су се бавили изучавањем религијског стила издвајамо и Ирину В. Бугајову. У свом раду „Стилистичке особености и жанрови религијске сфере“, она отвара научну полемику у овој области, бави се

⁹ Бајић, *Богослужбени језик*, 42–43.

¹⁰ Неки лингвисти у својим радовима користе свој термин или од других преузимају термин *религиозни стил*, уп. Тошовић, *Функционални стилови*, 95; Duška Klikovac, *Jezik i moć: ogledi iz sociolingvistike i stilistike* (Београд: XX век, 2008), 117; предлажемо да се уместо поменутог придева у термилошкој синтагми користи придев *религијски*, који према свом реферисању на примарни семантички садржај мотивне речи (па тиме и могућој конотацији) више одговара траженом атрибуту датог функционалног стила, односно функционалностилског комплекса. Наиме, према *Речнику српскога језика* (Нови Сад: Матица српска, 2007), 1156, лексема *религијски* има само једно значење: „који се односи на религију“; док лексема *религиозан* има два, од којих је прво: „који прихвата учење неке религије, који верује у Бога, побожан; својствен таквом човеку“; а као секундарно наводи се и значење истоветно са значењем лексема *религијски*.

¹¹ Тошовић, *Функционални стилови*, 69.

проблемом руске терминологије религијског стила и износи свој став о томе. У оквиру религијског стила Бугајова посебно издваја следеће подстилове:

1. црквено-богослужбени (богослужбени);
2. богословско-научни (догматски; сматрамо, међутим, да је свакако бољи термин „теолошки подстил“, јер је догматика само једна од бројних теолошких дисциплина);
3. химнографски;
4. проповеднички;
5. дидактички (поучни).¹²

Додирне елементе, па и потпуну подударност, са елементима научног стила теолошких радова, у овом случају, можемо тражити у теолошком (богословско-научном) подстилу. Наиме, Бугајова каже да теолошки подстил налазимо у делима црквених отаца и учитеља у којима су изложени догмати хришћанске вере, а основни жанрови су: беседа, полемички списи, егзегетски списи (тумачења), трактати. Међутим, овде бисмо додали да у радовима који припадају овом стилу нису изложени само догмати него сви аспекти теологије. Даље, нису само оци и учитељи Цркве писали овим стилем, већ га налазимо и у делима савремених теолога. Поред тога, изостављени су савремени жанрови као што су: монографије, студије, расправе, дисертације, прегледни чланци, уџбеници итд.

Бугајова се посебно бавила и самим питањем класификације жанрова текстова религијске сфере који имају додирних тачака са жанровима научних радова у области теологије. Она предлаже класификацију жанрова по сферама употребе, где је основна и централна компонента Библија, са којом су сви остали жанрови повезани тематски, аксиолошки, ситуативно и композиционо, а они су следећи:

1. жанрови библијских текстова (канонске и девтероканонске светописамске књиге);
2. богослужбени жанрови;
3. дидактички жанрови;
4. административни жанрови;
5. жанрови етикеције.

Горенаведене жанрове теолошког подстила она сврстава и у трећу групу дидактичких жанрова. Ово се донекле поклапа са поделом коју је предложила Бобирева на примарне и секундарне. У примарне жанрове убрајају се Библија, као и сви жанрови који сачињавају књиге Светог Писма, док су секундарни

¹² Ирина В. Бугаева, „Стилистические особенности и жанры религиозной сферы“, in *Стилистика текста. Межвуз. Сборник научных трудов*, отв. ред. Евгений В. Плисов (Н. Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2005), 3–11.

они жанрови који представљају модификацију примарних религијских жанрова.¹³ Следствено томе, научни теолошки радови би се — с обзиром на ову поделу на примарне и секундарне жанрове религијске сфере — могли сврстати у секундарне.

Жанрови религијске сфере могли би се поделити по групама и на основу неких других критеријума. Тако неки руски лингвисти предлажу следеће групације:

1. библијска и небиблијска група — где у прву улазе Библија, Октоих, Часослов, Службеник, Цветни и Посни триод; док се у другу групу убрајају поуке, богословски трактати, проповеди, молитве, тумачења итд.; неки од жанрова научног теолошког стила могли би се наћи у овој другој групи;
2. богослужбена и небогослужбена — у богослужбену групу убрајају се сви жанрови који су саставни део литургије, венчања, крштења, панихида, молебани, рукоположење, постриг итд.; док у другу групу улазе духовне беседе, писма духовној деци, сведочанства о чудима, протоколи заседања Светога Синода и епархијски сабори, посланице пастира итд.;
3. литургијска и нелитургијска — обе ове групе односе се само на богослужбене жанрове;
4. писмени и усмени — већина текстова религијске сфере припада писаној групи.

Уз то, неки жанрови религијског стила имају особине које их доводе у блиску везу са књижевним стилем (жанрови химнографског подстила, омилије и др.), али и научним стилем (тумачења, трактати, полемике и други жанрови догматског подстила).

Узимајући у обзир горе побројане критеријуме, научни радови из области теологије могли би се жанровски сврстати у следеће групације: небиблијску групу, небогослужбену групу, али и у писану и усмену групу.

Становишта лингвиста о прихватљивости или неприхватљивости појединих термина у вези са религијским стилем међусобно су различита. Гадомски сматра да су ово заправо погледи на једну исту појаву само из различитих позиција. Термини који су у употреби су следећи: духовни језик, религијски проповедни стил, религијски стил, прави библијски (оригинални) стил, етнички библијски стил, конфесионални стил, богослужбени литургијски стил, црквени стил.¹⁴ Термини које пољски, руски, словачки, белоруски лингвисти наводе у својим радовима јесу и:

¹³ Ирина Владимировна Бугаева, *Язык православной сферы: современное состояние, тенденции развития* : дисертация ... доктора филологических наук : 10.02.01 / Бугаева Ирина Владимировна; (Москва, 2010), 313-358.

¹⁴ Наведено према: Гадомский, „Стилистический подход к изучению религиозного языка“, 27. Бугаева, „Стилистические особенности и жанры религиозной сферы“, 3-11.

духовни језик; химнографски подстил, црквено-научни (дидактички) подстил, богослужбени подстил, проповедни подстил, поучни подстил црквено-богослужбеног (богослужбеног) стила; литургијски стил; религијско-проповедни стил; религијски стил (термини који су у употреби код руских лингвиста);

богослужбени стил; библијски стил; оригинални библијски стил; пољски библијски стил (код пољских лингвиста);

конфесионални стил (код украјинских лингвиста).

Ова појава јасно сведочи да још увек не постоји један установљени и општеприхваћени термин, а не постоји ни задовољавајући опис овог стилског комплекса. У вези са овим терминима поставља се питање разлога постојања и употребе овако великог броја термина. Намеће се и питање да ли се они могу користити као синоними, односно могу ли наведени термини бити међузамениви. На ова питања одговори још увек не постоје, што указује на то да проблем религијског стила јесте сложен, а научници који се њиме баве нису истих схватања.

Постоји изразита потреба за озбиљнијим и обимнијим изучавањем односа језика и религије у оквирима саме лингвистике. Наиме, и први споменици писмености код готово свих народа били су у вези са религијском сфером људског живота и делања. Данас се, посебно у земљама са донедавном владајућом антиатеистичком идеологијом, ово интересовање за однос језика и религије поново обнавља, што је и у складу са све израженијом интердисциплинарношћу, која се последњих неколико деценија осећа у савременој лингвистици. Тако у појединим научним центрима оваква истраживања присвајају и статус посебне научне дисциплине у оквирима лингвистике — теолингвистике. Сам термин теолингвистика први пут користи 1976. године белгијски лингвиста Жан-Пјер ван Нопена (Jean-Pierre van Noppen), англикански епископ и редовни професор на Катедри за енглески језик Универзитета у Бриселу. Подстицај за формирање овог термина било је постојање правца у науци чији развој започиње шездесетих година прошлог века у оквиру теологије у Енглеској, под називом *теогеографија*,¹⁵ а скован је „по аналогiji са термином *теогеографија*, с циљем да се 'нацрта карта' језика којим се људи служе када говоре о Богу“.¹⁶ Теолингвистика (грч. *theos* — Бог и лат. *lingua* — језик) представља науку пониклу из односа језика и религије, теологије, а изучава утицај религије на језик.¹⁷ Жан-Пјер ван Нопен у својим предавањима која је деведесетих година XX века одржао студентима религијски (енглески) језик назива посебним

¹⁵ Према дефиницији Ж.-П. ван Нопена, географија је „дескриптивна теологија која се бави практичним и популарним описом Божије реалности, с циљем њеног ближег, доступнијег поимања, објашњавања и изучавања“.

¹⁶ Kristal, *Kembrička enciklopedija jezika*, 51.

¹⁷ Александр К. Гадомский, „К проблеме определения теолингвистики“, Ученые записки ТНУ, Vol. 17(56), № 1: Филологические науки (2004): 63–69.

рејисџром, који зависи од текстова (Светог Писма и исказаних догматских истина вере), и разматра могућност гледања на њега као на *социоеклет*, анализирајући га у складу са конверзацијским максимама Х. П. Грајса, а молитву и исказе вере посматра и проучава као говорне чиновне.¹⁸

На основу свих ових ставова, Ксенија Кончаревић изражава мишљење да сви они доводе до више начелних методолошких недоумица: од могућности истраживања универзалних одлика стила свих религија света, са њиховим доктринарним и културним разликама и мноштвом језика неједнаког нивоа лингвистичке описаности који их опслужују, преко питања о оправданости издвојеног посматрања конфесионалних и етничких стилова и тек унутар ове последње категорије стилских карактеристика појединих жанрова, од којих се поједини одликују великом дозом блискости како у језицима народа који припадају истој конфесији (нпр. стил проповеди, посланица, молитава у украјинском, руском, бугарском, српском, македонском). Кончаревић запажа и превид у типологији Гадомског, који занемарује традиционалне класификације стилова (административно-пословни, информативни, разговорни, научни, књижевноуметнички), где сваки има своју специфичну реализацију на нивоу језика сакрума, нпр. административно-пословни стил у унутарцрквеној комуникацији, научни стил у домену теологије, разговорни стил на нивоу православног социоеклета, информативни стил верских гласила, књижевноуметнички стил дела из духовне сфере.¹⁹

На основу изложеног, изводи се закључак да постоје различите могућности посматрања стила теолошких научних радова, а разлог овоме лежи у специфичности предмета истраживања саме теологије, односно чињенице да, осим научне, она закрпљује и сферу религије као форме друштвене свести.

Неки научници заузимају посебан угао посматрања проблема сагледавајући стил научних теолошких радова као засебан (под)стил у оквиру сакралног функционалностилског комплекса. Тако К. Кончаревић оперише термином функционалностилски комплекс (ФСК) и издваја сакрални ФСК, у оквиру којег посебно место заузима научни стил теологије, званично-пословни (административно-пословни) стил у области унутарцрквене комуникације, информативно-публицистички у сфери црквеног јавног информисања, књижевноуметнички у жанровима црквене књижевности и разговорни стил припадника Цркве.²⁰ Дакле, сваки стил сакралног ФС комплекса има

¹⁸ Опширније в. Jean-Pierre van Noppen, "Methodist Discourse and Industrial Work Ethic. A Critical Theolinguistic Approach", *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis* Vol. 73, № 3 (1995): 693; уп. и Ксенија Кончаревић, „Језик сакралног као предмет русистичких испитивања“, *Јужнословенски филолоџ* Vol. LXVII, № 1–4 (2011): 165.

¹⁹ Ксенија Кончаревић, *Руски језик у комуникацији и мисији Цркве* (Београд: Православни богословски факултет, 2014), 24.

²⁰ Ксенија Кончаревић, „Научни стил руског језика у области теологије: лингвистички и лингводидактички аспекти“, in *Српска теологија данас 2009*, књ. 1, ур. Богољуб Шијаковић (Београд: институт за теолошка истраживања ПБФ, 2010), 414.

одговарајући пандан у секуларном функционалном стилу. Она не види разлог за издвајање религијског стила као засебног, који би се проучавао напореда са другим функционалним стиливима. Поштујући ово становиште, могли бисмо тражити додирне тачке стила теолошких научних радова (сакралног ФСК-а) са стилем научних радова у оквиру секуларног функционалностилског комплекса, који би у том смислу представљали дати скуп заједничких елемената.

Теолошки научни радови, дакле, могу се посматрати на пресеку карактеристика двају различитих скупова и на различитим нивоима (из различитих углова) посматрања — пресек одлика научног стила и религијског стила (термини већине лингвиста); или, према Тошовићу — пресек елемената профаног и сакралног функционалностилског комплекса; или се пак могу посматрати и са становишта научног стила религијског језика и са становишта научног стила световног језика.²¹ Они, управо због специфичности, јединственог обележја саме(о) теологије могу заузети оба нивоа. Посматрајући ове различите углове виђења проблема, више смо склони погледу који заступају Кончаревић и Тошовић, и сагласни смо да није захвално посматрати религијски стил као засебан, одвојен од осталих функционалних стилова (научног, књижевноуметничког, административног, разговорног); управо као што нисмо склони да прихватимо поделу једног *језика* на „различито насловљене *групе*“ *језике*.

Иако различито именовани, сви ови углови посматрања међусобно се не искључују — већ се допуњују, и једнако су битни јер указују на постојање специфичне појаве коју треба истражити. Свако од ових различитих становишта отвара могућност да се проблематика научног стила у области теологије посматра и анализира из различитог угла, и сви добијени резултати ових анализа биће значајни — на свој начин и у датој мери, будући да ће пружити информације и сазнања о одређеној језичкој појави, а тиме и језику уопште.

Без обзира на све поделе, рашчлањивања и схватања језика и стила са којима се сусрећемо, подаци, описи и сазнања до којих се долази, односе се на један исти језик. Сва средства језика, ма у којој „димензији“ употребљена (с обзиром на узраст, интересовања, професију, медиј и др.), на крају, припадају том једном језику и она га управо и чине богатијим (али и сиромашнијим), увек другачијим, непрестано променљивим, и неухватљивим за егзактно и „једном за свагда“ дато спецификовање.

²¹ В. Бајић, *Бојослужбени језик*.

БИБЛИОГРАФИЈА

BIBLIOGRAPHY

- Бајић, Ружица. *Бојослужбени језик у Српској православној цркви*. Београд: Манастир Бањска: Институт за српски језик САНУ, 2007.
- Бугаева, Ирина В. „Стилистические особенности и жанры религиозной сферы.“ In *Стилистика текста. Межвуз. Сборник научных трудов*, отв. ред. Евгений В. Плисов, 3–11. Н. Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2005.
- Бугаева, Ирина В. *Язык православной сферы: современное состояние, тенденции развития* : диссертация ... доктора филологических наук: 10.02.01 / Бугаева Ирина Владимировна, Москва, 2010.
- Гадомский, Александр К. „К проблеме определения теолингвистики.“ Ученые записки ТНУ. Vol. 17(56), № 1: Филологические науки (2004): 63–69.
- Гадомский, Александр К. „Стилистический подход к изучению религиозного языка.“ № *Стил* 7 (2008): 21–35.
- Кончаревић, Ксенија. „Научни стил руског језика у области теологије: лингвистички и лингводидактички аспекти.“ In *Српска теологија данас 2009*, књ. 1, ур. Богољуб Шијаковић, 414–427. Београд: институт за теолошка истраживања ПБФ, 2010.
- Кончаревић, Ксенија. *Руски језик у комуникацији и мисији Цркве*. Београд: Православни богословски факултет, 2014.
- Пападопулос, Стилијан. *Теологија и језик*. Београд: Универзитетски образовни православни богослови, Хиландарски фонд, Задужбина „Николај Велимировић и Јустин Поповић“, 1998.
- *Речник српскога језика*, ур. Мирослав Николић. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Тошовић, Бранко. *Функционални сјилови*. Београд: Београдска књига, 2002.
- Klikovac, Duška. *Jezik i moć: ogledi iz sociolingvistike i stilistike*. Beograd: XX vek, 2008.
- Kristal, Devid. *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit, 1996.
- Van Noppen, Jean-Pierre. “Methodist Discourse and Industrial Work Ethic. A Critical Theolinguistic Approach.” *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis* Vol. 73, № 3 (1995): 693–714.

IVANA KNEŽEVIĆ
University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
iknezevic@bfspc.bg.ac.rs

THE ROLE OF LANGUAGE IN SHAPING THEOLOGICAL EXPRESSION

Summary: There is a distinct need for a more serious and extensive study of the relationship between language and religion within linguistics itself. Namely, the first monuments of literacy in almost all nations were connected with the religious sphere of human life and deeds. Today, especially in countries with until recently the ruling anti-theistic ideology, this interest in the relationship between language and religion is renewed, which is in line with the increasingly expressed interdisciplinarity that has been felt in modern linguistics for the last few decades. Thus, in some scientific centers, such research also gains the status of a special scientific discipline within the framework of linguistics — theolinguistics. Due to the specificity of theology as a science that deals with issues of the religious sphere, on the one hand, and due to the emergence of religious as a special functional style (or sacral-functional-stylistic complex) with its peculiarities, on the other hand, in this paper we shall point out the specificity of positioning of the stylistics of theological scientific works. ► *Keywords:* theology, sacrum language, religious style, sacral functional-stylistic complex, theolinguistics.